

Een profeet als een vuur

Voordat de Karmelorde juridisch als kloostergemeenschap erkend werd, maakte zij een lange voorgeschiedenis door. Het ging niet zozeer om een aaneenschakeling van gebeurtenissen. Wel om een steeds rijper bewustworden van een geest bij vele Godzoekers. Van de ene eeuw naar de andere wisten deze de traditie van de grote profeet Elia door te geven.

Over die wondere man, die in de tijd van koning Achab in de eenzaamheid op de Karmelberg leefde, kun je in de Schrift lezen: 'Toen stond Elia op, een profeet als een vuur' (Sir.48, 11). Hij was tot de levende God genaderd, die Zichzelf 'een verterend vuur' noemt. Hij had zich verschroeid aan die gloed. Boeiend is zijn getuigenis van Gods realiteit door zijn gebedshouding. Hij was een Godsschouwer, de luisterende in Gods stilte. Tot in zijn diepste wezen gegrepen door een Onzichtbare. Hij leefde helemaal voor God: 'God leeft! Ik sta voor zijn Aanschijn' (1 Kon. 17,1).

De Godsontmoetingen van Elia op de Karmel en de Horeb waren inspirerend voor die Godzoekers. Zij woonden als kluzenaars bij de bron van Elia op de Karmelberg. Dit alles moet later ook nog fascinerend hebben ingewerkt op de ex-kruisvaarders, die zich in het H. Land bij de monnikengemeenschap aansloten. De jeugdijaren van de Orde en ook de gestalten van die geestelijke voormannen, staan echter bijna verloren in de ondoorzichtige nevel van grotendeels ongeschreven geschiedenis. En misschien blijven zij wel voorgoed daarin verborgen.

Een leefregel

Onder de stuwning van de H. Geest was een frisse bron opgeborreld. Ze moest echter opgevangen en verder in een vaste bedding worden geleid. Een ingedijkte stroom wint immers aan levenskracht! Omstreeks 1200 richtten dan ook de monniken van de Karmelberg een eerste verzoek tot Albertus, de bisschop van Jeruzalem, om hem een officiële leefregel te vragen, die overeenkwam met hun levenswijze. Tot nu toe leefden zij tamelijk verspreid over de hele berg, elk op zijn eentje, in een grot of spelonk. Dat bracht misschien wel mee, dat iedereen zich, althans voor zichzelf, zo wat 'prior' voelde. Door die eerste richtlijnen, die Albertus hen gaf, zouden ze voortaan in nauwer gemeenschapsverband en onder één Prior leven. De eenzaamheid en de stilte werden sterk beklemtoond, omdat de kern van hun eremitische levenswijze was: 'Dag en nacht de wet des Heren overwegen en waken in gebed'. Temidden van hun cellen, door een kleine afstand van elkaar gescheiden, lag — als het hart van de gemeenschap — hun bidplaats. Hier kwamen zij samen de H. Mis bijwonen. Zo werd de Eucharistie vanaf het begin aangeduid als de kerncentrale van het Karmelleven.

Maria: de volheid van het ideaal

In een oud document van die tijd vind ik van een ooggetuige volgende beschrijving: 'Op de flank van de Karmelberg, waar eertijds de profeet Elia woonde, is nu in de rots een zeer schone kapel. Op de helling van de berg en wel op een zeer liefelijke en bekoorlijke plaats, wonen de Latijnse monniken, Broeders van de Karmel genoemd. Zij hebben er een zeer mooie kleine kerk ter ere van O.L.Vrouw'. Reeds vanaf de oorsprong van de Orde zien we dat de eerste karmelieten Maria een grote liefde toedroegen. Sinds die eerste kapel aan haar werd toegewijd, blijft zij de eeuwen door met de Orde verweven. Steeds meer ontdekten de karmelieten dat Maria de volheid van hun ideaal belichaamde. De Karmel is geworteld in Maria.

Uittocht naar het Westen

Toen het ledenaantal steeds aangroeide, verspreidden de broeders zich verder over Palestina en Syrië. Onder de druk van de veroveringscampagne van de Islam werden de kloosters echter spoedig weer verlaten en begon de algemene uittocht naar het Westen. In 1235 zette een eerste groep Karmelbroeders voet aan wal op Europese bodem: Valenciennes in Frans-Vlaanderen. Ondertussen werden de karmelieten in het H. Land steeds meer teruggedrongen en in 1291 totaal uitgeroeid. Het zal 1631 worden voor er weer

karmelieten op de berg komen. Die overtocht naar een westers leefklimaat bracht echter veel moeilijkheden mee. Verschillende aanpassingen aan hun oosterse levenswijze bleken noodzakelijk. Evenals de franciscanen en dominicanen zouden ze voortaan aan zielzorg mogen doen. Die ontwikkeling in de Orde vanuit een hoofdzakelijk eremitisch leven tot een beschouwend-apostolische levensvorm heeft ruim een eeuw in beslag genomen. De geschiedenis vertelt dat halfweg die bewogen 13e eeuw de Generale Overste, Simon Stock, een bijzonder teken ontving van Maria. Ze wees hem op het scapulier dat hij droeg. Voortaan zou dit het teken zijn van haar zorg en moederlijke bescherming voor de Karmelorde, die haar was toegewijd.

In de greep van de tijd

In de 14e eeuw rezen de moeilijkheden, zowel binnen als buiten de Orde, tot een dreigende hoogte. Onophoudende oorlogen, pestepidemie, en kerkelijk verval. Vele kloosters verkeerden in uiterst moeilijke omstandigheden. Zo werden er vanaf 1432 door pauselijke decreten verzachtingen toegestaan in hun strenge levenswijze. Maar binnen de Karmel waren er haarden van intens geestelijk leven gebleven, vanwaaruit hier en daar plaatselijke hervormingen ontstonden zoals: Mantua, Albi, Touraine. Verheugend in deze periode is ook het ontstaan van de vrouwelijke karmels in de Nederlanden, Frankrijk, Italië en Spanje. Want tot aan de helft van de 15e eeuw had de Karmel eigenlijk geen tweede Orde. Onder de bezielende leiding van Johannes Soreth, waren er tegen het einde van die eeuw reeds 33 vrouwelijke karmels met ongeveer 1500 zusters, die zich geheel en al aan het eerste doel van de Orde wijdde: het zuiver beschouwend leven.

Nieuw Spaans vuur

De meest effectieve hervorming kwam echter tot stand in Spanje, onder het machtig elan van Teresa van Avila (1515-1582). Ingetreden in 1536 in de karmel van Avila onder de verzachte Regel, stichtte zij op 24 augustus 1562 haar eerste karmel San José, volgens de oorspronkelijke Regel. Dit ondanks veel tegenwerking van binnen en buiten de Orde. De grondpijlers waren: armoede, afzondering en gebed. Voor haar was het gebed een weg naar een liefdevolle ontmoeting met God. Zij gaf aan het mystieke ideaal van de Orde nieuw leven en aan het contemplatief leven een apostolische zin. De teresiaanse of Hervormde Karmel was geboren. Op 27 september 1570 werd deze Teresa van Jezus tot kerklerares uitgeroepen. Is dit niet een treffend bewijs dat zij de christenen van onze tijd nog veel te zeggen heeft? Zij doorkruiste geheel Spanje en bij haar dood houden in 17 kloosters — waarvan 15 door haar persoonlijk gesticht — haar zusters dit teresiaanse vuur brandend. Ze dacht eraan hoe noodzakelijk het was voor de geestelijke begeleiding van de zusters, dat ook de paters dezelfde Regel zouden volgen. Zij kreeg toestemming van de Generale Overste van de Orde om ook met de hervorming van de mannelijke tak een begin te maken.

Meer als bezieler dan organisator, zal de jonge Castiliaanse Juan de San Matias (1542-1591), de latere Johannes van het Kruis, de providentiële medewerker worden van Teresa. De pionier van de mannelijke hervorming. In hem ontvangt de Kerk haar doctor mysticus, de Orde haar bezielende leider, de Spaanse gouden eeuw haar grootste dichter. Zijn mystieke gedichten, waarin hij zijn rijke innerlijke Godservaring stamelend verwoordt, zijn voor ontelbaren een wegwijzer geworden bij hun zoeken naar God in de nacht. In het klooster te Medina del Campo werd hem door Teresa van Avila zelf het habijt van de Hervormde Karmel opgelegd. Dit is een feitje, waar men hem later wel eens mee plaagde: 'Gij zijt door een vrouw ingekleed!' Op 28 november 1568 stichtte Johannes van het Kruis met zijn medebroeder Antonio het eerste klooster van de Ongeschoeide Karmelieten in Duruelo. Het was zo armzalig ingericht, dat Teresa het opgetogen 'een ware stal van Bethlehem' noemde. Ondanks klein-menselijke onenigheden, kwam de teresiaanse Hervorming ook in de mannelijke Ordestak tot bloei en zelfstandigheid. Vroeg Teresa van haar zusters het apostolisch beschouwend gebed, van haar paters vraagt ze bovendien een beschouwend apostolisch leven te leiden.

De vlam slaat uit

Al spoedig volgde de ene stichting na de andere. In de 17e eeuw verspreidde de Orde zich in Frankrijk, de Nederlanden en Amerika. In de 18e en 19e eeuw ging de verspreiding verder door heel Europa. Het apostolisch vuur van Teresa had de missie-ijver ontstoken: reeds vanaf de 17e eeuw gingen de beste

krachten naar de missies van Zuid-Amerika, Perzië en Indië. Ook de vrouwelijke karmels bleven niet achter. Vanuit Lisieux werd in 1861 in Saigon de eerste missie-karmel gesticht. In de 20e eeuw volgde een expansie naar alle uithoeken van de aarde.

De inplanting van de teresiaanse Karmel in België gedurende de 17e eeuw, is te danken aan twee Spaanse karmelietessen. Anna van Jezus, een vertrouweling van Teresa van Avila, stichtte in 1607 een karmel te Brussel; terwijl Anna van St.-Bartholomeüs, trouwe reisgezellin en secretaresse van de Karmelhervormster, in 1612 de stad Antwerpen haar karmelietessenklooster gaf. Tussen 1610 en 1649 werden 23 kloosters gesticht, waarvan de Spaanse karmeliet Tomas van Jezus er verschillende voor paters op zijn actief heeft. Er zijn verdere impulsen uitgegaan naar de ons omringende landen en ook wereldwijd, vooral vanuit het missieseminarie te Leuven (opgericht in 1621). De Vlaamse Karmel is in de 20e eeuw werkzaam geweest of gebleven o.a. in Zweden, Zaire, Brazilië, Japan, Oostenrijk, Italië, Israël en Indië. Zo is er door toeleeg onder meer op de vorming van jonge karmelieten een zelfstandige Karmelprovincie ontstaan in Indië.

Op dit ogenblik wonen in Vlaanderen een kleine 30 karmelieten in 3 kloosters en een 80 karmelietessen verspreid over 7 kloosters. Zo gaat het levenswerk van Teresa van Avila verder.

(Uit Elke morgen weer nieuw. De Karmel in Vlaanderen nu, Carmelitana, gent, 1982.)